

De oudste en dikste linde van Nederland, met een stamomvang van 8 meter, staat in het Noord-Brabantse Sambeek.

Linde

Foto's: Bert Maes

siert het landschap

De linde lijkt met de mens een soort haat-liefde-verhouding te hebben. Enerzijds hebben we de lindenbossen om ons heen vrijwel geheel uitgeroeid. Anderzijds is de linde bij uitstek de boom die vanouds juist in de directe woonomgeving van mensen te vinden is: op de stads- en dorpspleinen, voor de boerderij, in lanen en parken en op landgoederen.

Tegenwoordig is de linde vooral een boom voor de sier. De boom is van weinig economisch nut, al heeft hij zeker grote kwaliteiten. Zo levert de bloesem een heerlijke en geneeskrachtige thee en is het hout geschikt voor beeldhouwwerk, pianotoetsen en tekenborden. In de bosbouw is, met name in Duitsland, sprake van enige herwaardering van de linde voor de houtteelt.

Dat was vroeger zeker anders. Tot in de Middeleeuwen en in sommige streken zelfs tot in de 20e eeuw, deed het gedroogde loof van de linde dienst als hooi voor de overwintering van het vee. Lindebast levert een uitstekende vezel die gebruikt werd voor touw, schoeisel en matten. Nog onlangs werd op de Betuwelijn een lindehouten kano opgegraven van 7.000 jaar oud.

Etagelinden

Op enkele dorpspleinen in Brabant, onder andere in Oisterwijk, Nuenen, Hilvarenbeek en tot voor kort in Tilburg, staan nog de eeuwenoude etagelinden. Dit zijn in aanleg in drie etages gesnoeide lindebomen, waarbij de horizontale etage stammen worden ondersteut.

De oudste linde van Europa vlakbij de Nederlandse grens. Het betreft een zomerlinde van circa 800 jaar oud en een stamomvang van 17 meter.

Adventiefstammen in holle linde

Oude lindes worden omgeven door mythen en sagen. In de Germaanse tijd was het de boom die verbonden was met de liefde. In de Christelijke tijd werd het bij uitstek de Mariaboom. Menige oude linde kon bogen op een Mariaverschijning of bood uitzicht op genezing van allerlei ziekten.

De oudste nog bestaande dorpslinden, bekend onder de naam 'duizendjarige linde', dateren uit de 2e helft van de 17e eeuw. Mogelijk zijn na de orkaan van 1674, die tal van bomen ontwortelde, op allerlei plaatsen nieuwe dorpslinden aangeplant. De mogelijk oudste linde, in aanleg ook een etageboom, met een stamomvang van bijna 8 meter, staat in Sambeek (Noord-Brabant) op de oevers van de Maas. Deze boom stamt waarschijnlijk uit de 16e eeuw.

Hybriden

Vreemd genoeg is de linde van Sambeek een hybridelinde, een product van kwekers. Ook andere zeer oude lindebomen, zoals die in Hilvarenbeek en Tilburg, blijken kruisingsproducten te zijn. Deze ontdekking was eigenlijk zeer verrassend. Te verwachten was dat dergelijke oude lindes tot de wilde en inheemse soorten zouden behoren.

De herkomst van deze gekweekte lindes is nog lang niet duidelijk. Duidelijk is wel dat er vanaf de 16e eeuw grote en ervaren kwekers waren in de omgeving van Amsterdam en Haarlem, waar de behoefte aan laanbomen voor buitenplaatsen groot was. Ze experimenteerde met het kruisen van boomsoorten. De cultivars 'Pallida' en 'Zwarte linde' hebben het grootste aandeel

in de oude hybridelinden. Er zijn aanwijzingen dat ook in Vlaanderen dergelijke gespecialiseerde kwekerscentra waren. Met het verdwijnen van deze kwekerijen uit de gouden eeuw, is tevens een deel van hun kennis verloren gegaan.

Het eeuwige leven

Lindebomen kunnen onvoorstelbaar oud worden. De dikste linde van Europa is vermoedelijk acht eeuwen oud en nog steeds zeer vitaal. Deze boom, een zomerlinde met een stamomvang van maar liefst 17 meter, staat in Duitsland, net over de grens bij Bourtange. Lindes vormen uitlopers aan de stamvoet die kunnen uitgroeien tot nieuwe bomen. Ook binnen holten van oude lindes kunnen uitlopers ontstaan die tot nieuwe stammen kunnen uitgroeien. De linde van Sambeek heeft zo'n extra stam. Ouder nog dan de dorpslinden en laanbomen zijn bomen die als hakhoutstoven hier en daar bewaard zijn gebleven. Deze stoven vinden hun oorsprong in eeuwenoud hakhoutgebruik ten behoeve van brandhout, veeloof, houtskool en bastvezels. Bomen die om de zoveel jaar worden teruggezet en weer uitlopen hebben bijna het eeuwige leven. Het hakhoutgebruik was in feite een uitgebalanceerde methode om hout te oogsten zonder dat de boom zelf hoefde te verdwijnen. Lindehakhout is hier en daar nog te vinden in beekdalen en houtwalggebieden.

Soorten en verspreiding

Lindes komen alleen op het noordelijk halfrond voor. In Europa, Noord- en

Midden-Amerika en Azië worden ongeveer 40 soorten onderscheiden. In Azië komen de meeste soorten voor. In Europa komen de winter- (*Tilia cordata*) en zomerlinde (*Tilia platyphyllos*), die vroeger klein- en grootbladige linde werden genoemd. In Zuid-Europa komt nog de zilverlinde voor (*Tilia tomentosa*). De winterlinde heeft kleine bladeren die kaal zijn, op de roestbruine haartoefjes in de bladoksels na. De onderzijde is vaak wat blauwachtig. De vruchtjes zijn klein en zacht en staan enigszins opgericht. De zomerlinde heeft grote, zachtharige bladeren (tenminste aan de onderzijde) en grote harde, geribde en afhangende vruchten. Hybridelinden staan er met hun kenmerken tussenin. De zilverlinde heeft een witdonzig behaarde bladonderzijde.

Met name van de winter- en zomerlinde worden veel in het wild voorkomende variëteiten onderscheiden. Vooral in Zuidoost-Europa en westelijk Azië is de varia-

Lindenarboretum

In de Achterhoek is bij Winterswijk in 1992 een lindenarboretum gestart. Hier wordt een collectie bijeengebracht van alle lindensoorten van de wereld. Daarnaast zijn stekken vergaard van allerlei oude bekende stads- en dorpslinden, en van origineel autochtoon plantmateriaal uit ons land. In de toekomst zal ook de rijke cultuurgeschiedenis rondom de linde worden gedemonstreerd.

Blad en vruchten van winterlinde

Blad en vruchten van zomerlinde

Bloemen van Hollandse linde

tie bijzonder groot. Het is dan ook de bakermat van waaruit de linden na de laatste ijstijd naar het noorden remigreerden. Ongeveer 8.000 jaar geleden kwamen in een groot deel van onze Atlantische bossen weer linden voor, naast eiken, iepen en andere boomsoorten. Over het geheel genomen was het klimaat wel iets warmer dan nu en de bodem rijker.

Wilde groeiplaatsen

In ons land komen schaarse groeiplaatsen van autochtone linden nog voor in Twente, de Achterhoek en op de Zuid-Limburgse mergelhellingen. Enkele exemplaren zijn te vinden in de beekdalen van Brabant en op de stuwwal van Nijmegen. Het betreft vooral de winterlinde. De zomerlinde is nog zeldzamer en werd zelfs tot voor kort als niet-inheems beschouwd. De zomerlinde is te vinden in de Graafschap (Gld) en in Zuid-Limburg. Het oudst bekende lindenbos was het Graetbos, later gedegradieerd tot de Graetheide.

De teloorgang van de autochtone linden in ons land heeft vanouds te maken met het feit dat op de plaats van de gevarieerde lindebossen akkergronden, dus juist de wat rijkere bodems, werden aangelegd. Daardoor werd de linde teruggedrongen tot geriefbosjes en houtwallen. Deze landschapselementen hebben het in de 20e

eeuw zwaar te verduren gehad. Door vervanging van de houtwallen door prikkeldraad werd naar schatting driekwart geroid. Omdat het boerengeriefhout steeds minder nodig was verdwenen ook talloze kleine en grotere bosjes in het landelijke gebied. Bij de grote inspanningen in de jaren '60 om weer landschappelijke beplantingen terug te krijgen, werden zelden linden opgenomen in het assortiment, en zeker geen autochtoon plantmateriaal. Thans loopt er een programma om naast andere boomsoorten populaties van oorspronkelijk inheemse linden op te nemen in de Rassenlijst. De Rassenlijst was tot nu toe bestemd voor selecties van waardevolle cultuurherkomsten. Autochtone herkomsten zijn vooral geschikt voor aanplant in landschappelijk waardevolle gebieden en natuurterreinen.

Gastvrij

De linde is een aantrekkelijke boomsoort voor tal van organismen, vooral insecten. Oudere linden bieden in hun holle stammen schuil- en broedplaatsen voor vogels en vleermuizen. Het aantal insecten dat met de linde samenleeft is bijzonder groot. Die worden overigens niet allemaal positief bejegend. Vooral in het warme, stenige klimaat van de dorpen en steden gedijt de lindeluis, waarvan de zoetige uitscheiding op auto's en de zitjes op terrassen als hinder-

lijk wordt ervaren. Overigens heeft de inheemse winterlinde beduidend minder last van luis, in tegenstelling tot de hybridelindenklonen. Op het luizenzoet groeit een roetkleurige schimmel, waardoor de bladeren in de nazomer een zwartpoederige oppervlakte hebben. Een regenbui biedt soms enig soelaas. Meer attractie bieden de honingproducten van bijen, die als zoetstof zeer worden gewaardeerd. ■

Kort

In tegenstelling tot vroeger is de linde tegenwoordig vooral een sierboom. Veel economisch nut heeft hij niet. De oudste linde van Nederland is een hybride. Groeiplaatsen van autochtone linden komen in ons land nog slechts op enkele plekken voor. Het betreft dan vooral de winterlinde. De zomerlinde is nog zeldzamer.

Bert Maes

B. Maes heeft een ecologisch adviesbureau in Utrecht en is deskundige op het gebied van inheemse bomen en struiken.

